

Jakob Rudolf Keyser

Av

ARNE ODD JOHNSEN

(Biografi på Høytidsdagen 26de februar 1959).

I

Gjennom en rekke år har vårt Selskab på sin årlige høytidsdag æret minnet om de menn som i tiårene etter 1814 skapte et selvstendig vitenskapelig, kunstnerisk og litterært liv i «det frie Norge». [1]

Som Selskabets tidligere preses, Thorolf Vogt, uttalte det i sin inspirerte tale i 1955, sto Norge den gang: «... overfor den veldige oppgaven å bygge opp, så å si fra grunnen av, en kulturell basis som svarte til landets politisk selvstendige stilling». [2]

Kielerfreden, Eidsvollsvåren og unionen med Sverige hadde ikke bare politisk, men også kulturelt skapt et avgjort brudd med Danmark og plasert det norske folket i en en gardestilling i forholdet til Sverige. For «slekten fra 1814» sto det derfor naturlig som et patrio-

tisk imperativ å hevde vår nasjonale egenart utad og først og fremst overfor de skandinaviske naboland.

Dette gjaldt i særlig grad på det historiske og språklige område, og her var det Jakob Rudolf Keyser som tok den store og tunge oppgaven på seg og løste den. Keyseres geniale elev P. A. Munch ga selv sin lærer det stolte epitet: «Skaber af den oldnorske Literaturs og den oldnorske Histories Studium i Fædrelandet, . . .». [3]

Ved denne skapergjerning og gjennom den norske historiske skolen som han la grunnen til, har K. i mektig grad bidradd til å gi vårt folk en historisk innstilling — en åndelig løftestang — som det hadde et særlig stort behov for i tiden fra sist på 1820-tallet og frem til 1905. K. har derfor av flere grunner gjort seg for-

tjent til å få en plass i et æresgalleri over norske kulturpersonligheter fra de første decennier etter 1814.

Den patriotiske innstillingen var — etter alt å dømme — en meget sterk drivkraft i Keyseres liv og virke. Dette var både en styrke og en svakhet. En svakhet fordi en forsker med denne innstilling lett måtte bli forledet til et syn på fortiden som passet samtiden. Det vil med andre ord si: til å forherlige og forstørre — ja til å lage et glansbilde av — den norske selvstendighetstiden i middelalderen og til å idealisere gammel, norsk ånd og de eldste norske, såkalte demokratiske, institusjonene. For slekten fra 1814 var tradisjonene fra Norgesveldets tid til åndskveik i dagens strid.

En styrke ved denne innstillingen var det at den ga både motiv, glød og drivkraft til å nå frem til resultater som kunne hevde seg på det internasjonale plan.

Det var ikke noe ha-betonet eller påtrengende ved Keyseres nasjonalisme. For det meste holdt han den godt i tømme. Det er bare sjelden den kommer til uttrykk på en måte som støter. Som regel ga den seg mer sublim utslag. Gjennom et langt forskerliv viet K. på en ydmyk og uegennyttig måte alt han eide av evner og krefter til sin store oppgave. Dette falt naturlig for ham også fordi han satt inne med flere typisk «akademiske» egenskaper: sinnsro, sans for metode og problemer og trang til klar erkjennelse gjennom forskning.

Den nasjonale innstillingen som K. og den norske historiske skolen ble så sterkt preget av, var bestemt ikke bare av den politiske situasjonen i Norge, men i høy grad også av de kulturelle hovedstrømningene som gjorde seg gjeldende i datidens Europa.

Romantikken førte først på 1800-tallet til en strømvending innenfor både historie og språkvitenskap. Opplysningstidens forskere hadde manglet forståelse for tidligere tiders forutsetninger, synsmåter og behov og målt eldre tiders samfunn med rasjonalistisk målestokk. Den historiske skolen som vokste ut av romantikken, skapte et nytt og uendelig meget rikere utviklet syn på historien. Grunntanken i det nye synet gikk ut på at folkene — eller nasjonene — ble oppfattet som organismer som utvikler seg etter bestemte lover og ved tilpassing til de til enhver tid rådende livsbehov. Spørsmålet om et enhetlig utviklingsprinsipp ble reist og det ble hevdet at de historiske hendingene alltid har sin logiske forutsetning i den utvikling som går foran. Nå ble også nasjonalitetsbegrepet nærmere utformet og oppmerksomheten ble rettet mot folkenes egenart, folkespråket og folkelynnnet. [4] Programmet førte med seg en økt interesse for de historiske levningene, for oldsaker, bevarte dokumenter m. m.

Under det ivrige studium som nå kom i gang — særlig av de eldre tiders historie — la en stor vekt på å granske verdien av de overleverte vitnesbyrd. De historiske hjelpevitenskapene utviklet seg videre. Det er utvilsomt symptomatisk at den fremste skolen på dette område, Ecole des Chartes i Paris, ble stiftet i 1821 og at utgivelsen av kildekriftene og en utvikling av kildekritikken fra denne tid av gjorde store fremskritt i de fleste land i Europa.

Den romantiske skolen innenfor europeisk historieforskning talte i første rekke menn som F. K. von Savigny, K. F. Eichhorn, Leopold von Ranke og Barthold Niebuhr. Den siste utga i 1811 første del av sin «Römische Geschichte» som ved sin kritiske behandling av kildene fikk grunnleggende betydning for europeisk historieforskning i den tid som fulgte.

I Danmark og Sverige ble forskerne relativt tidlig influert av de nye strømningene, men i Norge varte det lenge før det nye fant resonnans på vitenskapelig hold. En del av forklaringen på dette finner en utvilsomt i at de to historieprofessorer en den gang hadde ved Det kgl. Frederiks Universitet — C. E. Steenbloch og Ludvig Stoud Platou — egentlig ikke var forskere, men vel pedagoger. Deres historiske produksjon er liten og ikke verd nærmere omtale. [5] Det ser heller ikke ut til at de har sittet inne med de nødvendige språklige og andre forutsetninger for et fruktbart studium av nordisk middelalder.

Den lærdeste, mest interesserte og produktive historikeren i Norge i tiden fra 1811 og til først på 1830-tallet hadde ingen tilknytting til Universitetet. Det var justitarius Jens Christian Berg. Berg kom på mange måter til å bety meget for K. og for norsk historisk vitenskap, men han satt ikke inne med noe ordentlig kjennskap til norrønt språk og valgte derfor perioden 1537–1814 til hovedfelt for sine granskninger.

I Norge ble det helt fra opprettelsen av «Selskabet for Norges Vel» (1809) og av Universitetet (1811) gjort ikke så lite for å øke interessen for studiet av «Nordens gamle Sprog» og av sagalitteraturen. Til tross for visse prisverdige forsøk av Jacob Aall og Johan Storm Munch førte appellen ikke til noen avgjørende resultater med det første. «Selskabet for Norges Vel» måtte få en danske, N. F. S. Grundtvig, til å oversette Snorres kongesagaer for seg, og det ble «Det kgl. Nordiske Oldskrift-Selskab» i Kjøbenhavn som i tiden nærmest etter 1814 gjorde den uten sammenligning største og betydeligste innsats når det gjaldt utgivelse av den gamle saga-litteraturen. [6]

I Kristiania hadde en dengang ikke som tidligere i Stockholm og Uppsala og som — gjennom en lang sammenhengende periode — i Kjøbenhavn nytt godt av lærde islendingers hjelp ved studiet av det gamle språk, ved innsamling av membraner og ved utgivelse av sagatekster. En manglet ikke bare menn med de nødvendige språkkunnskaper, men også den inspirasjon og det arbeidsmateriale som de andre nevnte, nordiske byene hadde i sine rike samlinger av sagahåndskrifter og andre middelaldertekster. [7]

Skulle det i det frie Norge bli grunnlagt et vitenskapelig studium av norrønt språk og av sagatidens historie, sto en overfor to muligheter: En kunne enten tilkalle en islending til hjelp eller sende en nordmann til Island med det oppdrag å lære å mestre det gamle språk noe så nær like godt som de lærde islendinger gjorde det. Det ble K. som løste dette problemet idet han selv valgte å reise til sagaøya.

II

Jakob Rudolf Keyser ble født 1. januar 1803 i Kristiania som yngste sønn av Johan Michael Keyser [8] som da var sokneprest til Aker og Slottskirken. Faren døde som biskop i Kristiansand allerede i 1810 og det ble derfor moren, Kirstine Margrethe Wangensteen, som kom til å stå for oppdragelsen av K. og hans fire brødre. Av disse ble én — Christian Nicolai (1798–1846) — professor i teologi (1836) og en annen — Frederik Wilhelm (1800–1887) — Universitetsbibliotekar. Når en nevner at K.'s fetter — Jens Jacob K. (1780–1847) — var professor i fysikk og kjemi 1814–1847 og at senere riksarkivar Christian C. A. Lange (1810–1861) var sønn av en kusine av Keyserbrødrene, vil det være klart at vi her står overfor en familiekrets som gjorde seg sterkt gjeldende i norsk akademisk liv i tiden fra 1814 til omkring 1860.

K.'s mor [9] satt inne med vidtrekkende historiske kunnskaper. Hun må etter alt å dømme ha hatt noe til felles med en sterk sagakvinne. Hennes innflytelse over de fem sønnene — og særlig over den yngste — var meget stor. Rudolf K. fikk så å si de historiske interessene inn med morsmelken. Han skal helt fra guttedagene ha lengtet etter å komme til Island.

K. fulgte med moren fra Kristiansand til Kristiania i 1818, ble elev av Katedralskolen og student derfra i 1820 med *Haud illaudabilis*. Resultatet skyldtes trolig at han ofret meget til Klio og forsømte de andre muser. Etter anneneksamen tok Keyser fatt på teologien som brødstudium, men oppga snart dette og ga seg helt historien i vold. Dette var dristig og noe enestående ved Universitetet den gang.

Etter noen års studier ble K. kjent som et uvanlig lovende historikeremne med sjeldne kunnskaper, særlig innenfor norsk og nordisk historie. En av de menn som interesserte seg for den begavede ynglingen, var justitarius J. C. Berg som fra 1823–26 var formann i klassen for filosofi og historie i «Selskabet for Norges Vel». Visepreses for selskapet på den tid var førnevnte professor Stoud-Platou.

Da den 22-årige K. den 18. mars 1825 søkte selskapet om økonomisk støtte til et forskningsopphold på Island for «... derved at erhverve nøiere Kundskab i det norske Oldsprog;...», ble han derfor møtt med forståelse og velvilje. Han fikk omgående et stipendium på 400 spesiedaler årlig i to år. [10]

Klassen for filosofi og historie opphørte å fungere i 1826 og dette stipendiet til Keyser ble det siste Selskabet bevilget til et humanistisk formål. [11] «Neppe har Selskabet for Norges Vel stiftet større Gavn ved nogen Understøttelse end ved denne», skrev Paul Botten Hansen i sin tid, [3] og en humanist vil være tilbøyelig til å være enig med ham i det. Selskabet ekspederte saken den 26. mars, dvs. åtte dager etter at K. hadde skrevet sin søknad, og den unge stipendiat tiltrådte reisen allerede innen utgangen av mars. Dette synes klart å vitne om at saken i realiteten var avgjort på forhånd.

K.'s ungdom, reisens fjerne mål og viktige hensikt la en viss eventyrglans

over Islandsferden. En får det inntrykk at flere allerede i samtiden var klar over at denne studiereisen var en historisk hending av rang. Mauritz Christopher Hansen utga allerede samme år (1825) et langt dikt «Til Rudolph Keyser da han drog til Iisland». [13] Det er nasjonalromantisk i innhold, form og stemning. Noen vers derfra forteller klart om hovedhensikten med studieoppholdet, den var å sette seg inn i det norrøne språk for å kunne tolke de gamle kilder og gjøre opptaket til en moderne middelalderforskning i Norge:

v. 11

«O nei, de begravne Dage
Dem vil du dig grave op;
Du elsker Klippens Sage —
Og ei dens kolde Krop.

v. 13.

Du elsker Norræna-tunge;
Dens Echo du lytter til; —
Hvorlunde de Fædre sjunge,
Dig Iisland nynne vil.

v. 16.

Og derfor i Midnatsdrømme
Stod Iisland for din Hu;
Did vilde Drengen svømme,
Did drager Ynglingen nu.

v. 17.

Alt staaer du med Længsel paa Dække,
og Forstavnen stikker i Sø;
Held følge da din Snekke
Alt til den gamle Ø!»

K. la frem og tilbakereisen til Island over Kjøbenhavn. På sagaøya bodde han i storparten av de to årene hos den udmerkede filolog Sveinbjørn Egilsson på Bessastaðir, den gang et av de fremste lærdomsseter på øya. [14] Her lærte K. både det gamle og det nye språk og han reiste også omkring og ble godt kjent på Island.

I august 1827 var K. tilbake i Kristiania og allerede 29. januar 1828 ble han konstituert som dosent i historie og statistikk ved Universitetet. Den 8. april året etter ble han utnevnt til lektor i de samme fag «med fremdeles Forpligtelse Især at foredrage Fædrenelandets Historie, dets Oldsprog og Antikviteter».

Emnekretsen var svært vid, men K. slapp i det minste å forelese i statistikk. Til gjengjeld måtte han allerede sist på året 1828 overta ledelsen av Universitetets Oldsaksamling som han selv ordnet, katalogiserte og foresto som bestyrer til 1862. Fra 1837 var K. professor i de nevnte fag med unntak av statistikk.

K.'s tilsetning ved Universitetet i 1828 ble av grunnleggende betydning for den senere forskning av norsk historie og oldspråk. K. var riktignok ikke egentlig filolog, men han ga studentene en praktisk innføring i gammelnorsken, ved forelesninger, ved eksaminatorier over elementær grammatikk og ved gjennomgåelse av tekster.

Denne undervisningen som senere ble overtatt av lærere i norrøn filologi, holdt K. ved like fra 1828 til 1862. «Hvilket eensformigt, trættende Arbeide!», heter det i en artikkel om ham fra 1857, men skribenten føyer til at mesteren hadde sett større og varigere frukter av det enn friere og tilsynelatende mer geniale beskjeftigelser hadde ført til: «Interessen for vort Oldsprog er bleven levende, Kjendskaben dertil udbredt, Veien for en bedre Forstaaelse af Fædrenelandets Fortid og dets Historie beredt». [15]

K. fikk i fullt monn se at det grodde i hans spor. Blant sine første elever talte han bl. a. sin nære slektning Chr. C. A. Lange, P. A. Munch og den senere sokneprest Johan Fritzner som skapte den store ordbok over det gamle, norske språk. Senere underviste K. også menn som C. R. Unger, Sophus Bugge og Oluf Rygh for å nevne noen av de mest kjente.

Hånd i hånd med den praktiske opplæring i gammelnorsk fulgte K.'s forelesninger over historiske og litteraturhistoriske emner. Allerede i årene 1828–32 ga han i en lang forelesningsserie en oversikt over Norges historie fra de eldste tider til 1299. Serien ble senere flere ganger gjentatt i omarbeidet og utvidet form og ført frem til Olav Håkonssons død 1387, dvs. omtrent like langt som P. A. Munch senere fikk ført sin Norgeshistorie.

I 1830 hadde det allerede lyktes K. å vinne et ry som fremragende Universitetslærer og å skape et forskermiljø. Det falt derfor naturlig at vårt Selskab dette år kalte ham til medlem. K. hadde ellers hatt kontakt med Selskabet helt siden tilbakekomsten fra Island. Etter henstilling fra Kirkedepartementet (av 23/5 1827) hadde Selskabets direksjon sommeren 1827 drøftet planene om en utgave av Norges gamle lover og i et brev av 25/9 s. å. ba direksjonen K. om en uttalelse i saken.

I sitt svar av 3. desember s. å. anbefaler K. at en sendte en forsker til Kjøbenhavn for å forestå de nødvendige avskrivningsarbeider m. m. og han erklærte seg selv: «... villig til at paatage mig en saadan Reise, . . . , og anvende al mulig Flid paa Opnaelsen af dens Øjemeed; . . . ». [16]

Av økonomiske grunner og for å gjøre det mulig å fullføre verket i løpet av et relativt kort tidsrom, anbefalte K. at en først utga den hele lovsamling på grunnspråket. Eventuelle oversettelser og kommentarer fikk komme senere, mente han. Daværende preses i Selskabet, den fremragende jurist Christian

Krohg [17], var tydelig nok interessert i tiltaket, men han døde i 1828 og initiativet gled over i andre hender.

Etter henstilling fra professor Gregers Fougner Lundh ble det oppnådd en stortingsbevilgning til formålet i 1830. [18] K.'s navn var hele tiden med i bildet. Under drøftingen i Stortinget fremhevet Jacob Aall at Lundh ville «finde en indsigtfuld Medhjælper i den Mand, der med saa megen Hæder beklæder den for vaart gamle Sprog og Oldvæsen nyligen oprettede Lærestol». Og det ble — etter at også K. N. V. S. hadde lovet tiltaket økonomisk støtte — ifølge kgl. resolusjon av 27/8 1834 K. som fikk i oppdrag å besørge denne utgaven med assistanse av sin dyktigste disippel og gode venn P. A. Munch. I hovedtrekkene ble K.'s plan av 1827 nyttet under utarbeidingen av dette lovverket.

I over to år (1835–1837) oppholdt Keyser seg nå ved håndskriftsamlingen i Kjøbenhavn, Stockholm, Uppsala og Lund for å ta avskrifter av gamle, norske lovhåndskrifter. Samlingene i Sverige gjennomgikk K. fra april til desember 1837 så a si alene da Munch våren dette år reiste hjem for å ta seg av undervisningen ved Universitetet.

«Norges gamle Love indtil 1387» utkom i tre store bind i tiden 1846–49. Verket representerte det ypperste på området i Norden den gang og kan stadig nyttes som et kildekrift av rang.

I tiden fra 1835 til først på 1850-tallet var K. for en stor del opptatt av arbeide med utgivelse av kildekrifter. Sammen med Munch og Unger ga han i 1848 ut «Konungs Skuggsjá» og sammen med Unger alene i de nærmest følgende år «Olafs Saga hins helga», «Strengleikar» og «Barlaams ok Josaphats Saga».

Av egen produksjon utga K. påfallende lite i disse år. Det var hans elever P. A. Munch og riksarkivar Lange som nå særlig gjorde seg gjeldende som historieskriverer, ja som med sine verker foregrep noen av de oppgavene mange hadde ventet at K. skulle utføre. De u-invidde i samtiden måtte få inntrykk av at K. ikke var noen særlig produktiv natur, men kretsen omkring ham visste at han satt inne med en rekke arbeider som han ikke utga, men rettet og forbedret etterhvert. Det er et faktum at den volum-messig største del av hans historiske produksjon — på i alt ca. 4 500 sider — først ble utgitt etter hans død.

Det var flere grunner til dette. For det første var K. en sterkt selvkritisk natur som stilte store krav til forskning og fremstilling. Det er karakteristisk at han i fortalen til sitt største verk bl. a. uttaler at fremstillingen ganske visst ville «... have vundet, hvis dens Udgivelse havde været udsat endnu en Stund».[19] All begynnelse er vanskelig, og en mann som K. har utvilsomt ofte følt at han sto på usikker grunn når han i sine forelesninger og kurser fra 1828 av skulle gi studentene den første orientering i norrønt språk, norrøn litteratur, «Om Nordmændenes Herkomst og Folkeslægtskab», om «Nordmændenes Religionsforfatning i Hedendommen», om «... den norske Samfundsordens Udvikling i Middelalderen», om «Den norske Kirkes Historie under Katholicismen» og rent generelt om «Det norske Folks Historie i Middelalderen».

Hans oppgave var i første rekke å trekke opp klare linjer på en rekke felter der alt tidligere var flytende eller preget av kaos. Og det gjorde han i flere fint disponerte, relativt veldokumenterte og krystallklare fremstillinger. Unge, djerve og dådslystne disipler som Munch og Lange nøt godt av denne orientering, og for dem måtte det naturlig stå som en lettere og ytterst lokkende oppgave å utdype noen av de emner K. hadde gitt dem en innføring i. [20]

For en mann med K.'s innstilling og erfaring falt det mer hensiktsmessig å vente med utgivelsen av større monografier. Han visste at en stadig manglet tilfredsstillende utgaver av en rekke sagaer og at tidfestingen av disse bød på mange uløste problemer. Han visste at adskillig av lovstoffet fra middelalderen ikke var kommet med i «Norges gamle Love» I–III og han var fullt klar over at storparten av diplomaterialet fra middelalderen ikke var gjort lett tilgjengelig for forskningen ennå ved utgangen av 1850-tallet. K. utga ikke noe større arbeide før «Norges gamle Love» I–III og de første bind av *Diplomatarium Norvegicum* forelå.

Når Keyser blir kalt grunnleggeren av den norske historiske skolen, er det dels på grunn av sin pionérgjerning som Universitetslærer og dels fordi han skapte det idémessige grunnlaget for denne skolen. K. var ikke bare grundig og nøyaktig som kildeutgiver og i sin dokumentasjon, ikke bare analytiker; men hadde også sans for sammenheng og syntese. Han var vår første historiske tenker, og dette kom så tidlig til uttrykk at han temmelig ubestridt har blitt stående som skolens store programatiker.

K.'s første selvstendige, vitenskapelige arbeid — «Om Nordmændenes Herkomst og Folke-Slægtskab» — forelå i 1839 og ble først utgitt i «Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie», en høyverdig skriftserie som var blitt til etter initiativ av J. Chr. Berg, K. selv, Gregers Fougner Lundh og Gerhard Munthe. Denne K.'s avhandling underbygde teorien om at det norske folk — eller rettere som K. uttrykker det: «den norrøne Stamme af den germaniske Folkeklasse» — innvandret fra nord, fra Russland, nord for og over den botniske bukt og allerede før Kristi fødsel slo seg ned i Norge og i den del av Sverige som ligger nord for Øster- og Vestergötland. Det hørte til bildet at den sørlige del av Sverige og Danmark i hundreårene før Kristi fødsel ble folkesatt av «den tyske Stamme», «de tyske Goter», etter at disse hadde fordrevet de keltiske kimbrer fra Danmark. [21] Teorien skilte den nordlige, den norrøne eller norske, folkestammen klart ut fra den sørlige — gotiske eller dansk-svenske — og var av flere grunner vel egnet til å styrke den nasjonale selvkjenslen i Norge.

Allerede Arne Magnusson [22] og Gerhard Schøning [23] hadde vært inne på lignende tanker og de var alminnelige i kretsen omkring K. allerede tidligere på 1830-tallet. K.'s elever var uten tvil på dette som på andre felter sterkt inspirert av sin lærer. Sikkert er det at K. var den første som ga teorien en tidsmessig, vitenskapelig underbygning. P. A. Munch skrev alt i 1840 at skulle noen angripes

for hypotesen, måtte det være K.: «... , der vidtløftigen og lærd har fremstillet den». [24]

Hypotesen var dristig, den gjaldt jo hendinger i førhistorisk tid og den ble fremført på en tid da arkeologien ennå var i sin første barndom. Det er lett for oss å se at en rekke av forutsetningene for K.'s innvandringsteori ikke er holdbare. Men i samtiden representerte denne avhandlingen et lærd, systematisk og elegant vitenskapelig innlegg som fenget og vekket til diskusjon, og den debatten som fulgte, førte forskningen fremover.

Sitt annet viktige program-innlegg ga K. i fem forelesninger under titelen «Udsigt over den norske Samfundsordens Udvikling i Middelalderen» i vårsemesteret 1845. Forelesningene som kort etter ble trykt [25], var en «Indledning til en historisk Fremstilling af Norges Stats- og Retsforfatning i Middelalderen», men denne større avhandling ble først utgitt posthumt. [26]

I disse forelesningene stilte K. det som en hovedoppgave å forklare hvordan Norges rike ble samlet og hvordan vårt folk tapte sin selvstendighet i senmiddelalderen. Spørsmålene var preget av at K. tilhørte en generasjon som var opptatt av å gjenreise rikets selvstendighet.

Karakteristisk for forskeren og tiden er den måten K. løste problemet om Norges selvstendighetstap på. I de nevnte forelesningene søkte K. med logisk konsekvens å vise hvordan all makt i middelalderen etterhvert gled over fra folket til kongen. På denne bakgrunnen var det lett å forstå at landets selvstendighet måtte få et banesår når kongen ble en unionskonge av fremmed opprinnelse. Denne synsmåten kom i lange tider til å dominere den historiske problemstillingen innenfor norsk middelalderforskning. Det er også forståelig at dette synet var egnet til å fenge sinnene i et samfunn der folkestyret nylig var etablert og der opposisjonen mot unionskongen stadig var aktuell. [27]

K.'s største monografi — et tobindsverk på i alt 1400 drøye sider — om den norske kirkes historie under katolisismen utkom i årene 1856–59. Det er idag lett å peke på svakheter ved dette verket. Det har trukket inn uforholdsmessig meget stoff av rent politisk-historisk art. Videre tar det for lite hensyn til det europeiske kildematerialet og den europeiske vitenskapelige litteraturen. Og dette må sies å være en alvorlig mangel ved et verk som skal skildre den norske kirken i en periode da den var en provins under Rom og da den kirkelige universalismen nådde sitt høydepunkt i Europa. K.'s verk forteller heller ikke meget om den egentlige kirkekultur i middelalderen, men det gir oss en godt systematisert og inngående oversikt over kirkens og de kirkelige institusjoners utvikling i denne periode. Som nybrottsverk er det imponerende, det hevder seg i det hele meget godt ved siden av de samtidige svenske og danske skrifter av samme art. Det kom da også til å bli stående som det eneste utførlige og veldokumenterte verk om vår middelalderkirke i temmelig nøyaktig hundre år.

K. hørte til slekten fra 1814 og hans livsgjerning ble som nevnt sterkt preget av den situasjonen det norske folket var oppe i den gang. Det er symptomatisk

at uttrykk som «Nordmændene» og «det norske» går igjen i titlene på de fleste av hans skrifter. K.'s betydelige og mangfoldige innsats som historiker, litteraturhistoriker, språkmann, oldsaksgransker m. m. går likesom opp i en høyere nasjonal enhet. Det er en nærmest enestående logisk sammenheng i all hans produksjon, i hans virke som universitetslærer og arkeolog. Dette gir hans livsverk monumental reisning og vitner om at K. satt inne med slike evner og egenskaper som særmerker grunnleggeren av en skole.

I et brev (av 16/11 1839) til professor Chr. Molbech uttaler P. A. Munch at K. og han selv bekjente seg til å «... forskjellige — saaatsige politiske — Partier, . . .». [28] Og i samme forbindelse kaller Munch «K.'s Troesbekjendelse» «... saa eksklusiv norsk, . . .». Det er utvilsomt noe riktig i dette. I datidens norske åndsliv hørte K. naturlig hjemme på den utpreget patriotiske siden.

Såvidt vi kan se, var det ikke noe særlig påtrengende ved K.'s form for nasjonalisme. Hans foredrag var behersket og hans apparisjon og sinn helt overveiende rolig og avklart, men den nasjonale konsekvens i all hans gjerning vitner om at her lå det en viss fanatisme, ja en lidenskap, til grunn. Av og til fant gløden også veien opp til overflaten som f. eks. når han taler om at «en aandelig Underkuelse, der igjen staar i Forbindelse med en politisk», kunne resultere i at et folk fikk en litteratur på et annet språk enn sitt eget.

K. støttet også rektor Frederik Moltke Bugges og vårt Selskaps storartede arbeid for å hjelpe Ivar Aasens målgransking og målstrev.[29] Da Henrik Wergeland som riksarkivar gikk inn for å kreve tilbake de gamle dokumenter som Arne Magnusson i sin tid fikk utlånt til Danmark fra Stavangers bispearkiv, fikk han full tilslutning fra K. og J. C. Berg.[30] Og det var K. som sa nei og hindret transaksjonen da Lange og til å begynne med også P. A. Munch i 1850 var villige til å avstå noen nyfunne, gammelnorske håndskriftfragmenter til Danmark imot å få de norske brev i den Arnemagnæanske Samling tilbake. [31]

K. led i sine senere år av dårlig helse og fikk etter søknad avskjed som professor i 1862, 59 år gammel. [32] Året i forveien var hans elev riksarkivar Lange død, og i 1863 falt også P. A. Munch fra. K. fulgte sine elever i graven i 1864.

Dermed var det trekløveret som i første rekke hadde lagt fundamentet for en moderne historieforskning i Norge gått bort. Av de tre var K. ubestridt læreren og grunnleggeren.

P. A. Munch selv uttalte i 1848 at de betydelige fremskritt «... vor fædrelandske Historiegranskning og Interessen for dens Resultater . . .» hadde gjort på 1830- og 1840-tallet: «... vistnok saagodtsom udelukkende skyldes Professor Rudolf Keyser's snart tyveaarige Virksomhed, der har bevirket en Revolution i national norsk Historiegranskning og gjennem de hinanden afløsende Kuld af opmerksomme Tilhørere udbredt sundere Begreber om deslige Materier og en stedse stigende Iver for dette Studium over det hele Land». [33]

K. fortjente utvilsomt denne hyllest av sin fremragende elev, men ellers er det iøynefallende at K.'s, Langes og Munchs livsgjærning kjedet seg sammen til et harmonisk hele. Dette fant Andreas Munch et godt uttrykk for i siste vers av et dikt som ble fremført ved K.'s gravferd:

«Fra Gravens Fred, vi stævne
Tilbage til vort Savn,
Men ej blandt Grave levne
Vi Rudolf Keyser's Navn.
Paa Norges Mindebue
Med Langes, Munchs det vil
Som Stjernebilled lue
I klar og stille Ild». [34]

Bilag 1

Brev fra direksjonen i Selskabet for Norges Vel til student Jacob Rudolf Keyser. [35]

«Til Student Jac. Rud. Keyser d. 26 Marts 1825.

Deres Velædelhed har i Andragende af 18de d. M. ansøgt Directionen om en Understøttelse af det Kongelige Selskab for Norges Vel for i 2 Aar at kunne opholde Dem paa Iisland med Hensyn til derved at erhverve nøiere Kundskab i det norske Oldsprog, hvilket Andragende af vedkommende Selskabs Klasse særdeles er anbefalet med hosføiet Forslag om, at saavel til Reisen selv som til Opholdet på bemeldte Øeland et Stipendium af 800 Spd. maatte bevilges Dem.

Ligesom det er Directionen særdeles behageligt at kunne medvirke til dette Øiemeds Fuldbyrdelse, saaledes paatvivler den ingenlunde at vort Fædreland jo deraf vil høste heldige Frugter, saameget mere, som de Andragendet fulgte anbefalende Vidnesbyrd om Deres Velædelheds heldige Studium ved Universitetet derom forud forsikrer vort Selskab. I Betragtning heraf har Directionen tilstaaet Dem til den forehavende Reise et Stipendium af 400 Spd. aarlig i 2. Aar; og i det Directionen herved giver sig den Fornøielse at meddele denne Beslutning, skulle man tillige tjenstlig underrette Dem om, at Selskabets Kasserer, Politimester Gjerdrum under Dags Datum er anmodet om snarest muligt at udbetale

det første Aars Stipendium med 400 Spd., ligesom det andet Aars Stipendium vil i Begyndelsen af Aaret 1826 paa Anfordring vorde Dem anvist til Disposition.

Naar Leilighed dertil gives, ønsker Directionen sig Tid efter anden meddelt Underretning om Deres Reise og Opholdssted samt vedvarende Held.»

Bilag 2

Brev fra Rudolf Keyser til direksjonen for det Kongelige Norske Videnskabers Selskab. [36]

«Til Directionen for det Kongelige Norske Videnskabers Selskab.

Jeg har modtaget det Kongelige Norske Videnskabers Selskabs Diplom som sammes Medlem og undlader ikke herved skyldigst at bevidne den høie Direction min Erkjendtlighed for den mig tildeelte Ære.

Idet jeg stedse nærer uindskrænket Agtelse for et Selskab, der i den meest velgjørende Hensigt er stiftet af Mænd, hvis Navne maae være uforglemmelige for Norge, et Selskab, der til enhver Tid har omfattet Fædrelandets fortjenstfuldeste og meest oplyste Borgere, føler jeg tillige fuldkommen, hvor lidet mine Evner og Kundskaber kunne berettigede mig til den Ære, at vorde optagen i dets Skjød. Selskabets høie Velvillie skal imidlertid anspore mig til en uafbrudt Stræben at gjøre mig dets Tillid værdig, og i dets Tjeneste at udrette, hvad jeg formaer.

Da det er overladt til mit eget Valg, i hvilken af Selskabets Klasser jeg ønsker at indtræde, tillader jeg mig, som den, der har gjort Fædrelandets Oldsprog og Historie til mit Hovedstudium, ærbødigst at bede om at vorde optagen i første Klasse.

Den mig overdragne Commission skal med muligste Omhyggelighed blive besørget, og de forlangte Programmer etc. skulle, for saavidt de endnu maae være at bekomme, med første sikre Leilighed blive den høie Direction tilsendte.

Christiania d. 1ste Februar 1831

ærbødigst

R. Keyser.»

NOTER:

- [1] Sverre Steen, *Det frie Norge I-IV* (Oslo 1951-1957).
- [2] D. K. N. V. S. *Forhandlinger XXVIII 1955* (Trondheim 1956), 25-44.
- [3] P. A. Munch, *Det norske Folks Historie. Første Deel 1ste Bind* (Chra. 1852), I (dvs. til-egnelsen).
- [4] Frederik Paasche i *Norsk litteraturhistorie III* (Oslo 1932). — Sverre Steen, *Det frie Norge IV* (Oslo 1957). — L. Stavenow i *Nordisk Tidsskrift* (1918), 315-328.
- [5] Jfr. I. B. Halvorsen, *Norsk Forfatter-Lexicon I-VI* og *Det Kongelige Frederiks Universitet 1811-1911, I-II* (Kra. 1911).
- [6] S. Hasund, *Det kgl. Selskap for Norges Vel II* (Gjøvik 1941), 57 f.
- [7] *Illustreret Nyhedsblad 1863*, nr. 45 (8/11 1863), 213: «De skandinaviske Lærdes Arbeider for oldnordisk Sprog og Literatur i den nyere Tid. (Efter Professor Möbius' Foredrag paa Philologmødet i Meissen meddelt af J. L.).»
- [8] Denne var født 15/1 1749 på Bragermæs som søn av kjøpmann Christen Nielsen og Anne Rosine Keyser († 1754). Etter sine foreldres tidlige død kom han i huset til sin mormor og tok navnet Keyser. Jfr. H. Ehrencron-Müller, *Forfatterlexicon omfattende Danmark, Norge og Island indtil 1814*, IV (Københ. 1927), 383. Se også *Norsk biografisk leksikon VII* (Oslo 1936), 259 f.
- [9] F. 1768, † 1820. Hun var datter av foged Ove Henrik Wangensteen og Margrethe Bue.
- [10] *Selskabet for Norges Vels Arkiv* (Bøndernes hus, Oslo). *Brev Copie Bog 15/11 1815 - 1/3 1829*. Brev av 26/3 1825.
- [11] Sigurd Hasund, *Det Kgl. Selskap for Norges Vel II*, 37-40.
- [12] *Illustreret Nyhedsblad 1857*, nr. 6 (8/2 1957).
- [13] Mauritz Christopher Hansen, *Digtninger. Samlede 1825. Anden Deel*, (Thronhjem 1825), 9-12.
- [14] *Directionsprotokol for Selskabet for Norges Vel*. Se bl. a. under: «2det Møde den 30. Juni 1825», sak nr. 21; «3die Møde den 31. Desember 1825» sak nr. 38 og «5te Møde den 24. April 1826», sak nr. 35.
- [15] *Illustreret Nyhedsblad 1857*, nr. 6 (8/2 1857), 28 ff.
- [16] K. N. V. S.'s bibliotek. *Selskabets journalbilag 1828*, nr. 42. I denne forbindelse vil jeg få takke dosent dr. philos. Hans L. Midbøe for at han under mitt kortvarige opphold i Trondheim i februar i år ga meg en orientering i kildematerialet vedrørende K. N. V. S.'s virke i tilknytning til utgivelsen av Norges gamle Love.
- [17] K. N. V. S.'s *Skrifter i det 19. Aarh. III*, 1-17. — *Norsk biografisk Leksikon VIII*, 59-63.
- [18] *Norges gamle Love indtil 1387 I* (Chra. 1846), Fortalen.
- [19] Rudolf Keyser, *Den norske Kirkes Historie under Katholicismen I* (Chra. 1856).
- [20] Jeg har med utbytte drøftet enkelte punkter i foredraget med cand. philol. Per Sveaas Andersen som er iferd med å utarbeide et større verk om Rudolf Keyser.
- [21] *Samlede Afhandlinger af Rudolf Keyser* (Chra. 1868), 1-246.
- [22] Lærde brev fraa og til P. A. Munch I (Oslo 1924) Ved Gustav Indrebø og Oluf Kolsrud 35 f. — Frederik Paasche i *Norsk litteraturhistorie III* (Oslo 1932), 531.
- [23] Ludvig Daae, *Gerhard Schøning*, 83-85.
- [24] Lærde brev fraa og til P. A. Munch I, 35 f.
- [25] *Nor III*, hefte 4, 1-65.
- [26] *Efterladte Skrifter af R. Keyser. II* (Chra. 1867), 1-412.

- [27] Jacob S. Worm-Müller, *Synet på Norges historie. Norsk historisk videnskap i femti år 1869-1919* (Kra. 1920). — Halvdan Kohts artikkel om Rudolf Keyser i *Norsk biografisk leksikon VII* (Oslo 1936), 260-266 og den der anførte litteratur. — Se videre Johan Schreiners vurdering av Rudolf Keyser: (Dansk) *Historisk Tidsskrift*, 10. R. V, 412-421.
- [28] Lærde brev fraa og til P. A. Munch I, 31.
- [29] Asbjørn Øverås, Frederik Moltke Bugge, *Kulturarbeid og kulturstrid i 1830-40-åra. II* (Oslo 1949), 291-354.
- [30] Jfr. *Norsk litteraturhistorie III*, 270.
- [31] Lærde brev fraa og til P. A. Munch I-II.
- [32] Ved denne anledning ble det i *Illustreret Nyhedsblad 1862*, nr. 6 (9. februar) offentliggjort et dikt «Til Professor Keyser». Diktet er anonymt og forsynt med merket: n + n.
- [33] *Morgenbladet 1848*, nr. 11 og 12. Dvs. i P. A. Munchs melding av *Diplomatarium Norvegicum I*.
- [34] Andreas Munch, *Mindedigte over norske og danske Mænd og Kvinder fra 1834 til 1877* (Kra. 1877), 84 f.
- [35] Etter «Brev Copie Bog 15/11 1815 - 1/3 1829» i Selskabets arkiv, Bøndernes hus, Oslo.
- [36] *Kongelige Norske Videnskabers Selskabs Bibliotek*, Trondheim.